

ÚVODEM

Pozitivismus nesporně patřil k nejvlivnějším proudům českého buržoazního myšlení konce XIX. a první poloviny XX. století. Zhruba po dvě třetiny století vystupoval jako důležitá, po několik desetiletí jako vůdčí tendence české filozofie. Právě v jeho duchu se počala organizovat — po herbartovské předehře — moderní česká filozofická práce i vědecká kultura vůbec. Ovládl univerzitní katedry a vychoval tu několik generací odborných pracovníků, skrze něž působil dále na smýšlení české inteligence, zvláště na učitelstvo. Ba před proniknutím a přijetím marxismu v našem dělnickém hnutí ovlivňoval i dělnictvo a znesnadňoval jeho přechod k revoluční orientaci. Své nejvýraznější filozofické vyjádření našel u Františka Krejčího, v meziválečném období — po pádu hegemonie Krejčího verze pozitivismu — prošel jistou krizí, kritizován a napadán zejména proudy iracionalistickými, avšak snažil se — zejména v díle Josefa Tvrdeho — obrodit se na poněkud širší základně. Ještě po roce 1945 se pokusil zasáhnout do ideových a světonázorových zápasů o charakter orientace naší osvobozené společnosti; avšak brzy poté, po Únoru 1948, se jeho vývoj ukončuje.

Domnívám se, že sama tato délka trvání a šíře vlivu českého pozitivismu — a to bez ohledu na to, jaký byl jeho vlastní filozofický obsah — opravňuje pokládat marxistickou analýzu tohoto směru či proudu za oprávněnou a aktuální, ba — vezmeme-li v úvahu, že taková analýza dosud chybí — za naléhavou. Tato aktuálnost vyplývá přitom nejen z příčin historicko-filozofických a teoretických; má i své důvody ideologické. Není snad přeháněním tvrdit, že bez kritického zhodnocení české pozitivistické tradice nelze plně pochopit nejen vědomí a kulturu české společnosti na sklonku její buržoazní epochy, nýbrž že nelze plně zvážit vztahový rámec, specifické obtíže a rozvíjení marxistického smýšlení a vědomí naší soudobé společnosti.

Moje práce ovšem všestrannou a úplnou analýzu a definitivní zhodnocení českého pozitivismu nepodává — nebylo to ani možné, protože jsem pro celek práce neměl předchůdců a o monografické příspěvky jsem se

mohl opřít spíše výjimečně — hlavně o práce svých fakultních spolupracovníků. Práce je tedy vskutku pouze příspěvkem k takové analýze a takovému zhodnocení. Po charakteristice „pozitivismu vůbec“, tj. jako jistého neodmyslitelného a příznačného proudu buržoazního myšlení jen panoramaticky určuje hranice, hlavní vývojové epochy a představitele českého pozitivismu; závěrem si pak stručně klade otázky specifičnosti a „dědictví“ (tj. přežitků a problémů) pozitivistické tradice u nás.

Práce je výsledkem autorova kritického studia českého pozitivismu, které spadá převážně do doby před více než deseti léty. Jádro práce — část druhá: Panorama českého pozitivismu — vzniklo na konci 60. let, bylo postupně publikováno ve Sborníku prací filozofické fakulty (řada B 1970, 1971, 1972) a je zde předkládáno jen s nepodstatnými korekturami a doplňky. Prvá část práce — Základní určení pozitivismu —, která vznikla zhruba v téže době, je uvedena (proti verzi otištěné ve SPFF 1969) s některými úpravami, není však přepracována natolik, aby mohla šíře zaznamenat veškerou marxistickou literaturu o evropském pozitivismu vzniklou v posledních letech. Jen třetí část práce — Charakter českého pozitivismu a jeho dědictví — je zcela nová; vznikla velmi podstatným přepracováním a zejména rozšířením statě *Pozitivismus jako tradice českého myšlení* (otištěné ve *Filozofickém časopise* 1965).